

Krikščioniškoji etika

Seminarų planai

(Atnaujinta)

Parengė:

VU RSTC, doc. dr. D. Bacevičiūtė

Vilniaus universitetas, 2014

Metodinę priemonę apsvartė
Vilniaus universiteto Religijos studijų ir tyrimų centras
(2014 m. rugsėjo 1 d., protokolas Nr. 27)

Recenzentai:

Dr. Vaiva Daraškevičiūtė

Doc. dr. Mintautas Gutauskas (Vilniaus universitetas)

© Danutė Bacevičiūtė, 2014

© Vilniaus universitetas, 2014

ISBN 978-609-459-495-3

Turinys

I. Ivadas. Krikščioniškosios etikos samprata. Probleminis laukas 4

II. Teoriniai-istoriniai krikščioniškosios etikos modeliai 7

1. Krikščioniškosios etinės tradicijos formavimasis santykiyje su graikų filosofija ir žydų įstatymu 7

2. Augustino krikščioniškosios etikos variantas: laisvės ir malonės ryšys 9

3. Tomo Akviniečio krikščioniškoji etika: būties pilnatvės siekis ir aistra konkretybei 11

III. Sekuliarizacija ir krikščioniškosios etikos problema 14

1. Sekuliarumo samprata: istorinis ir struktūrinis aspektai 14

2. Sekuliarizacija ir nauja religijos apibrėžtis: „religija be religijos“ 16

3. Immanuelio Kanto moralinės religijos projektas: etika ir tikėjimas 18

4. Jacques'o Derrida kantiškosios „moralinės religijos“ interpretacija 20

5. Gianni Vattimo: sekuliarizacija ir etinė krikščionybės prasmė 22

IV. Etikos ir tikėjimo santykio konfigūracijos 24

1. Sørenas Kierkegaard'as: etikos ir tikėjimo įtampa 24

2. Fenomenologinė aukojimo analizė 26

3. Paulis Ricoeuras: blogio problema etiniame ir religiniame diskurse 27

4. Emmanuelis Levinas: etinio ir religinio santykio sutapatinimas 29

I. ĮVADAS

Krikščioniškosios etikos samprata. Probleminis laukas

Ką reiškia krikščioniškoji etika, nėra savaimė suprantama, nors ir galime konstatuoti, kad jau viduramžiais susiformuoja krikščioniškųjų mąstytojų puoselėjama etinė tradicija, reflektuojanti savo pačios tapatybės klausimą bei mėginanti formuluoti krikščioniškosios etikos principus. Krikščionybės ir etikos ryšį pabrėžia ne tik pačiai krikščioniškajai tradicijai prisklausantys autoriai, bet ir šią tradiciją apmąstantys, iš šalies į jos prielaidas žvelgiantys filosofai. Pavyzdžiui, Immanuelis Kantas kalba apie krikščionybę kaip moralinę religiją, atskirdamas ją nuo paprasto kulto religijų. Krikščionybės sąsaja su morale buvo akivaizdi ir krikščionybės kritikams: Karlas Marxas, Friedrichas Nietzsche, Sigmundas Freudas kritikuodami religiją visada kartu kvestionavo ir savarankišką moralumo reikšmę. Vis dėlto tokį neproblemišką krikščionybės (tikėjimo) ir moralės tapatinimą sutrikdo jau ir aštresnės NT vietos (pvz., Lk 14, 26 „Jei kas ateina pas mane ir nelaiiko neapykantoje savo tėvo, motinos, žmonos, vaikų, brolių, seserų ir net savo gyvybės, – negali būti mano mokinys“), itin aistringai ir radikaliai interpretuotos danų filosofo Sørenio Kierkegaardo. Be to, kyla klausimas, ar savarankiškas moralės vaidmuo neišnyksta aptinkant krikščioniškoje perspektyvoje nulemties ir malonės momentus. Kaip turėtume suprasti šias problemines vietas? Kaip krikščioniškosios etikos negalimybė? O gal, priešingai, turėtume matyti jas kaip platesnį žvilgsnį į pačią etinę problematiką?

Dėl minėto problemiško šiaame kurse mėginamos derinti *istorinė-chronologinė* ir *probleminė* perspektyvos.

Pirmoje kurso dalyje, pasirinkus *istorinę-chronologinę perspektyvą*, detaliau susipažįstama su Augustino ir Tomo Akviniečio krikščioniškosios etikos koncepcijomis. Istorinis-chronologinis požiūris leidžia atidžiau panagrinėti kiekvieno aptariamo krikščioniškojo mąstytojo koncepciją, stebėti jos genezę (pvz., Augustino požiūris į laisvę formuojasi per santykį su manichėizmu (blogio prigimties klausimas) ir ginčą su Pelagijumi (malonės teorija)), pamatyti, kad krikščioniškosios etikos savitumas randasi per skirtumą nuo graikų etinės tradicijos (pvz., Augustinas krikščioniškosios etikos tapatybės klausimą formuluoja ginče su Pelagijumi, kurio etiką interpretuoja kaip stoikų etikos atmainą, o savitas Tomo Akviniečio krikščioniškosios etikos variantas randasi per santykį su Aristotelio filosofija). Vis dėlto istorinės-chronologinės perspektyvos nebepakanka, kai

iškyla bendresnio pobūdžio klausimai, kuriais krikščioniškosios etikos savitumas užklausias iš emės ir svarstoma krikščioniškosios etikos galimybė apskritai, o taip pat klausimai, kuriais atveriamas pamatinių filosofinių problemų laukas, pvz., kai siekiama užčiuopti pačius laisvės ir blogio pagrindus.

Šie klausimai verčia krikščioniškųjų autorių tekstus svarstyti *probleminių požiūriu*, o sykiu įvesti daug platesnę perspektyvą, neapsiriboti krikščioniškosios tradicijos savirefleksija. Suvokiant krikščioniškosios etikos sampratą esant probleminę, išeities tašku galėtų pasitarnauti filosofinė perspektyva. Iš filosofinės etikos perspektyvos klaustina apie jos pačios (t. y. filosofinės etikos) pakankamumą. Filosofinės etikos pakankamumo klausimas kyla, mat etika – moralės dalykų pagrindimas – iškelia ribinius klausimus, kurie išryškėja moralės ir tikėjimo santykio fone. Pavyzdžiui, kiek pačiai moralei būtinas tikėjimas, ar performatyvumo aspektas moralėje – moralaus, atsakingo asmens įsisteigimas – nėra suprastinas kaip tikėjimo judesys anapus žinojimo? Sykiu moralės ir tikėjimo santykio akcentavimas iškelia ir moralės prasmės klausimą. Šiuos ribinius klausimus palietė jau Kantas (nors ir siekdamas pagrįsti moralės autonomiją, jis vis tik nurodė reguliatyvias Dievo, laisvės ir nemirtingumo idėjas). Visa tai leidžia giliau pažvelgti į etinėje perspektyvoje plėtojamą laisvės, blogio, kaltės problemų analizę, o taip pat kelti klausimą apie etinio ir religinio diskursų ribą.

Galima matyti, kad *istorinė-chronologinė* ir *probleminė* perspektyvos susikerta atkreipus dėmesį į *sekuliarizacijos procesą*, tapusį neatsiejama Vakarų pasaulio istorijos dalimi. Tad kyla klausimas, ar sekuliarizacijos procesą ir, atitinkamai, etinės (moralinės) perspektyvos įsivyravimą krikščionybėje turėtume suvokti kaip religijos menkėjimo procesą? Pastarojo požiūriu šalininkai sekuliarizacijos kaip pasaulio „atkerėjimo“ procesą supranta kaip palaipsnio religijos nunykimo ir moralinės perspektyvos autonomiško įsitvirtinimo vyksmą (pvz., sociologas Maxas Weberis). Tokiu atveju žodis „krikščioniškoji“ tebūtų perteklinis, „atgyvenęs“ etinei perspektyvai apibrėžti ir pagrįsti. Pastaruoju požiūriu dažnai remiasi tiek viešojoje sferoje, tiek kasdieniame gyvenime įsigalėję svarstymai.

O gal, priešingai, pačioje krikščionybėje užgimusi sekuliarizacija, ir, atitinkamai, etinė perspektyva, gali būti laikoma krikščionybės esme? Šią poziciją atstovauja Gianni Vattimo sekuliarizacijos interpretacija, kurioje sekuliarizacija įrašoma į krikščionybės istoriją ir reiškia artimo meilės principo realizavimą. Anot Vattimo, sekuliarizacija yra būdas, kuriuo *kenosis*, pradėta Kristaus įsikūnijimu (o jau prieš tai sandora tarp Dievo ir jo tautos), pratęsia savo realizavimąsi vis grynesniu pavidalu, mokydama žmogų įveikti

šventybės (o taip pat socialinio gyvenimo) prievartinę prigimtinę esmę. Vadinasi, etinio santykio su kitu plotmė, prievartinio prigimtinio socialinio santykio įveika gali būti interpretuojama kaip krikščioniškojo Dievo savęs paties atsižadėjimo išraiška ir krikščionybės išsipildymas. Taigi čia, sekuliarizacijos kontekste, savitai realizuojasi krikščionybės etinė interpretacija.

Visa tai leidžia parodyti, kad krikščioniškosios etikos problemiškas laikytinas filosofiskai vertingu, mat sudaro galimybę svarstyti tokius krikščioniškosios etikos kontekste iš pirmo žvilgsnio netikėtus klausimus: kokia yra sekuliarizacijos proceso krikščioniškoji prasmė, arba Jacques'o Derrida iškeltą klausimą – ar kantiškoji etika gali būti laikoma krikščioniškąja.

Nagrinėjant atskiras temas bus tikrinama hipotezė apie krikščioniškosios etikos esminį įsaknytumą istoriškume, kurį aktualizuoja krikščioniškoji Dievo įsikūnijimo ir Dievo mirties tematika. Istoriskumas čia reiškia tiek jau-buvimą konkrečioje situacijoje ir iš jos brėžiamą ateities projektą, tiek pačią naujumo atverties galimybę (etiniame kontekste – išganymo galimybę), sykiu ir įgalinančią, ir užklausančią kiekvienos situacijos konkretumą. Istoriskumo, laikiškumo aspektas leidžia krikščioniškąją etiką sieti ne tik su objektiniu jos turiniu – apibrėžtų dorybių ar vertybių puoselėjimu, bet ir su neobjektiniu santykiu – budrumu arba santykio su kitu (Dievu) patirtimi, neužsklendžiamais baigtinėje prasmėje.

Krikščioniškosios etikos seminarų planuose nemažai dėmesio skiriama šiuolaikinei filosofinei problematikai. Taip siekiama suformuoti platesnį krikščioniškosios etikos svarstymo kontekstą, o kartu sudaryti studentams galimybę patiems pasirinkti vieną ar kitą seminarams pasiūlytą autorių ir temą.

II. Teoriniai-istoriniai krikščioniškosios etikos modeliai

1. Tema „Krikščioniškosios etinės tradicijos formavimasis santykiyje su graikų filosofija ir žydų įstatymu“ (2 seminarai)

Seminarų planas:

Remiantis Rudolfo Bultmanno ir Arūno Sverdiolo apaštalo Pauliaus „Laiško romiečiams“ interpretacijomis bus siekiama atskleisti krikščioniškosios etikos istoriškumą. Apaštalo Pauliaus „Laiške romiečiams“ pateikta nuodėmės samprata leidžia pamatyti, kaip ji formuojama per santykį su graikų filosofija (nuodėmė kaip klaida, nepataikymas, prašovimas pro šalį; intelektualistinė etika) ir žydų įstatymu (nuodėmė kaip nusižengimas įstatymui).

Taigi istoriškumas čia pirmiausia yra tam tikro kultūrinio-istorinio lauko artikuliacija, patį šį lauką suprantant kaip Dievo ir žmogaus santykio istorijos esminį lūžį. Kita vertus, krikščioniškąją perspektyvą Paulius interpretuoja išimtinai per ateities matmenį, tad istoriškumas įgyja eschatologiškumo, absoliutaus naujumo pobūdį. Bus svarstomi klausimai, kaip į šį ateities matmenį orientuota savivoka leidžia perinterpretuoti laisvės, nuodėmės sampratą, ką reiškia istorinio vyksmo įvedimas į žmogaus savivoką, žmogaus esmės kaip užduoties samprata.

Klausimai:

1. Kaip krikščioniškosios etikos probleminį lauką formuoja santykis su graikų ir žydų paveldu?
2. Ką, anot Pauliaus, reiškia tapti laisvam?
3. Koks ryšys, anot Pauliaus, įsisteigia tarp laisvės ir malonės? Kuo jis grindžiamas?
4. Kuo remdamasis Bultmanas priešina Antikos ir krikščioniškąją laisvės sampratą?
5. Kaip, anot Sverdiolo, Pauliaus teologinio laiko samprata įsispaudžia etinėje problematikoje? Ką reiškia pauliškasis „dabar“?

Pagrindinė literatūra:

1. Apaštalas Paulius „Laiškas romiečiams“.
2. Sverdiolas, Arūnas. „Trys bendrijos policentriniame lauke“, *Steigtis ir sauga*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 314–331.

3. Bultmann, Rudolf. „Der Gedanke der Freiheit nach antikem und christlichem Verständnis“, in *Glauben und Verstehen*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1984, p. 42–51.
4. Бультман, Рудольф. „Идея свободы в античном и христианском понимании“, *Избранное: вера и понимание*. Москва: РОССПЭН, 2004, p. 260–267.

Papildoma literatūra:

1. Sverdiolas, Arūnas. „Policentrija ir vidujybė“, *Steigtis ir sauga*. Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 331–351.
2. Bultmann, Rudolf. *The Presence of Eternity: History and Eschatology*, 1957.
3. Heidegger, Martin. *Phänomenologie des religiösen Lebens*, in *Gesamtausgabe*. Band 60. Frankfurt am Main: Vittorio Klostermann, 1995.
4. Heidegger, Martin. *The Phenomenology of Religious Life*. Bloomington: Indiana University Press, 2004.
5. McDonald, James I. H. *Biblical interpretation and Christian Ethics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1993.

2. Tema „Augustino krikščioniškosios etikos variantas: laisvės ir malonės ryšys“

(3 seminarai)

Seminarų planas:

Analizuojant Augustino *Išpažinimų* ir *Apie Dievo miestą* fragmentus bus siekiama atskleisti augustiniškąją laisvės ir su ja susijusią blogio sampratą, kurios formavosi per santykį su manichėjizmu ir „pelagianizmu“. Augustino bandymas išlaviruoti tarp manichėjizmo, substancializuojančio blogį, ir Pelagijaus, blogį interpretuojančio kaip žmogaus veikimo rezultatą, svarstyti ne vien kaip bandymas kurti krikščioniškąją etiką, kuri būtų kristocentrinė, bet ir kaip mėginimas pažvelgti į laisvės ir blogio pagrindus.

Augustinas parodo esminę blogio ir laisvės tarpusavio priklausomybę, tačiau nesustoja ties paradoksaliu laisvės nelaisvės konstatavimu. Prigimtinės nuodėmės ir malonės samprata leidžia svarstyti etinio ir religinio diskursų apie laisvę savitumą ir ribas. Bus analizuojama, kiek filosofiniu požiūriu yra vaisinga istoriškumo principu paremta augustiniškoji laisvės kaip užduoties, arba siekiamybės, samprata.

Augustiniškoji „gyvenimo pagal kūną“ ir „gyvenimo pagal dvasią“ perskyra bus nagrinėjama kaip oponuojanti antikinėje etikoje įsigalėjusiai kūno ir proto perskyrai. Augustino santykis su antikine etine tradicija svarbus ne tik kaip etinio intelektualizmo pakeitimas etiniu voliuntarizmu, bet ir kaip religinio ir filosofinio diskursų santykis.

Klausimai:

1. Kuo remiasi augustiniškoji blogio kaip iškreiptos valios interpretacija?
2. Kaip manote, ar Augustinui pavyksta blogio problematiką iš ontologinės plotmės perkelti į etinę plotmę? Koks šiųdviejų plotmių santykis išryškėja Augustino filosofijoje? Kokį vaidmenį čia atlieka malonės samprata?
3. Kaip Augustino laisvės samprata formuojasi ginče su Pelagijumi? Panagrinėkite Augustino ir Pelagijaus laisvės sampratas.
4. Kaip Augustino požiūrį į laisvę atskleidžia jo teigimas, esą „reikia atidžiai ir akylai skirti galimybę nenusidėti ir negalimybę nusidėti... pirmoje pasireiškia valios laisvė: aš galiu nenusidėti; antra žymiai aukštesnė: aš negaliu nusidėti“ (*Apie priekaištą ir malonę*)?
5. Kaip etinį diskursą transformuoja Augustino požiūris į pasirinkimą, esą žmonės pasirenka todėl, kad myli, o meilės jie negali pasirinkti patys?
6. Kaip suprantate augustiniškosios etikos kristocentriškumą?

7. Kaip Augustinas interpretuoja prigimtine nuodeme?
8. Ka reiskia „gyvenimas pagal kuna“? Kaip augustiniškoje „gyvenimo pagal kuna“ sampratoje transformuojamas antikos filosofu poziuris i kuna?

Pagrindine literatūra:

1. Augustinas, Aurelijus. *Ispazinimai*. Vertė E. Ulčinaitė, V. Stalioraitytė. Vilnius: Aidai, 2004, VII, VIII ir X knygos, p. 132–184, p. 213–264.
2. Pelagijus „Laiškas Demetriadei“.
3. Saint Augustine *City of God*. Transl. Marcus Dods. New York: The Modern Library, 1950, XIV book.
4. Блаженный Августин. *О граде Божием* (книги XIV-XXII). Санкт-Петербург: Алетейя, 1998, кн. XIV.

Papildoma literatūra:

1. Augustinas, Aurelijus. *Apie laisvajį sprendimą*. Vertė O. Daušienė. Vilnius: Katalikų pasaulis, 2001.
2. Babcock, William S. „Augustine on Sin and Moral Agency“, *Journal of Religious Ethics*, vol. 16, issue 1, 2001, p. 28–55.
3. Brown, Peter. *Augustinas iš Hipono*. Vilnius: Taura, 1997.
4. Dodaro, Robert; Lawless, George (eds.). *Augustine and his Critics. Essays in honour of Gerald Bonner*. London and New York: Routledge, 2000.
5. Marion, Jean-Luc. *In the Self's Place. The Approach of Saint Augustine*. Stanford, California: Stanford University Press, 2012.

3. Tema „Tomo Akviniečio krikščioniškoji etika: būties pilnatvės siekis ir aistra konkretybei“

(3 seminarai)

Seminarų planas:

Analizuojant Tomo Akviniečio *Teologijos sąvado* fragmentus bus mėginama atskleisti tomistinės etikos principus, o taip pat kelti klausimą apie jo etikos krikščioniškumą.

Bus nagrinėjamas Tomo Akviniečio aristotelizmas ir svarstoma, kaip suprastinas Akviniečio bandymas išversti Aristotelio etinę koncepciją į krikščioniškąją. Viena vertus, Akvinietis skolinasi iš Aristotelio neteologinę gėrio apibrėžtį („gera yra tai, į ką linksta troškimai“), kita vertus, krikščioniškąją moralę jis mato kaip prigimtinės moralės išpildymą, arba prigimties įgijimą per malonę. Bus analizuojama, kaip prigimties „išpildymas“ (perėjimas nuo potencialumo į aktualumą) interpretuojamas krikščioniškoje perspektyvoje, aptariami su žmogaus prigimties samprata ir jos „išpildymu“ susiję klausimai: *habitus*, t. y., žmogaus padėties jo paties prigimties atžvilgiu, klausimas (*habitus* konkretizuoja ir dinamiškai nusako būdą, kuriuo žmogus realizuoja savo paties apibrėžtį), asmens kaip individualios substancijos, gebančios valdyti savo veiksmus, klausimas (prigimties išpildymas kaip tapimas asmeniu).

Bus analizuojama, kaip Tomas Akvinietis apibrėžia veiksmo gerumo ir blogumo nustatymo principus: giminę, rūšį, tikslą ir aplinkybes. Svarbu ne tik išsiaiškinti pačius principus (ką jie reiškia, kaip veikia), bet ir ištirti, kaip prigimtinės moralės „išpildymo“ prasmė atsiskleidžia pačiame šių principų apibrėžime. Čia prigimtinės moralės „išpildymas“ reiškia du dalykus: 1 – gerumą kaip būties pilnatvę (kad veiksmas būtų geras, jam privalu būti geru kiekvienu atžvilgiu, kad būtų blogas – pakanka vieno trūkumo); 2 – konkretizaciją kaip ėjimą nuo bendriausios būties plotmės prie konkretaus veikimo situatyvumo. Bus svarstoma, kaip šios dvi moralės „išpildymo“ prasmės dera tarpusavyje ir kaip jos interpretuotinos krikščioniškosios etikos perspektyvoje.

Tomo Akviniečio sąžinės kaip žinojimo taikymo konkrečiam veiksmui supratimas taip pat leidžia išskirti du probleminius laukus, kurie yra svarbūs krikščioniškosios etikos kontekste: 1 – judėjimas nuo bendrų moralės principų (įgimtos gėrio ir blogio skirties) prie konkrečios situacijos su jos konkrečiomis aplinkybėmis krikščioniškosios etikos kontekste gali būti interpretuojama kaip aistra konkretybei, visada konkrečioje situacijoje esančio žmogaus atjautimas; 2 – Tomo Akviniečio raginimas būti budriam, rūpintis pažinti

konkrečią situaciją gali būti interpretuojamas kaip skatinimas ugdyti sąžinę, nuolat puoselėti jos budrumą. Pastarasis momentas leidžia aptarti Tomo Akviniečio aprašytą „klystančios sąžinės“ fenomeną sąžinės žadinimo/ugdymo kontekste, palyginti jį su istorine, laikiška žmogaus tapatybės samprata, jau išryškėjusia Pauliaus ir Augustino veikaluose.

Klausimai:

1. Į ką Tomas Akvinietis atsižvelgia, sprenddamas apie veiksmo gerumą ir blogumą? Kaip manote, ką liudija toks kriterijų pasirinkimas?
2. Kaip Tomas Akvinietis supranta prigimtinių įstatymų? Kaip manote, kodėl Claudio Cinacio proto natūralizavimo tendencijoje išvelgia grėsmę krikščionybei?
3. Kaip interpretuojate moralinį faktiškumo reikšmingumą?
4. Kaip apibrėžtumėte moralės normos besąlygiškumo ir žmogiškosios situacijos konkretumo santykį Tomo Akviniečio filosofijoje?
5. Kokiais aspektais Akvinietis svarsto klausimą apie žmogžudystę? Kaip manote, kodėl? Kaip čia sprendžiamas moralės normos besąlygiškumo ir žmogiškosios situacijos konkretumo santykio klausimas? Ar Tomo poziciją vadintumėte krikščioniška? Kodėl?
6. Kaip Tomas Akvinietis apibūdina sąžinę? Ką Akviniečio sąžinės sampratai suteikia dilemos, ar klystanti sąžinė įpareigoja ar, priešingai, klystanti sąžinė pateisina, sprendimas?
7. Koks, anot Akviniečio, yra žmogaus ir dieviškosios valios santykis?
8. Kuo reiškiasi Tomo Akviniečio etikos krikščioniškumas?

Pagrindinė literatūra:

1. Tomas Akvinietis. *Ištraukos*. (64 klausimas „Apie žmogžudystę“). Vilnius: Logos, 2000, p. 93–113.
2. Tomas Akvinietis. *Žmogaus veikla dorovės požiūriu. Teologijos suma I-II, 18-21 klausimai* (18–19 klausimai). Vilnius: Logos, 1998, p. 3–123.
3. Ciancio, Claudio. „Reliatyvizmas ir hermeneutinis mąstymas“, in *Religija ir kultūra*, p. 25–33.

Papildoma literatūra:

1. Anzenbacher, Arno. *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai, 1998, p 78-93, 155-161.

2. Aristotelis. „Nikomacho etika“, Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1990, 63–273.
3. Gilson, Étienne. *The Cristian Philosophy of St. Tomas Aquinas*. London: Victor Gollancz LTD, 1957.
4. MacIntyre, Alasdair. *Trumpa etikos istorija. Dorovės filosofijos istorija nuo Homero iki dvidešimtojo amžiaus*. Vilnius: Charibdė, 2000, p. 108-116.
5. McInerny, Ralf. *The Question of Christian Ethics*. Catholic University of America, 1993.
5. Maritenas, Žakas [Maritain, Jacques]. „Šventas Tomas Akviniėtis ir blogio problema“, *Gėrio kontūrai*. Vilnius: Mintis, 1989, p. 355–366.
6. Mondin, Battista. *Tomo Akviniečio filosofinė sistema*. Vilnius: Logos, 2006 p. 230–250.
7. Šlucienė, Lina. *Žmogaus laisvė Tomo Akviniečio filosofijoje*. Kaunas: Technologija, 2009.
8. Wojtyła, Karol. *Asmuo ir veiksmai*. Vilnius: Aidai, 1997, p. 108–151.

III. Sekuliarizacija ir krikščioniškosios etikos problema

1. Tema „Sekuliarumo samprata: istorinis ir struktūrinis aspektai“ (1 seminaras)

Seminaro planas:

Seminare bus aiškinamasi sekuliarizacijos samprata, ypatingą dėmesį skiriant etiniam, arba socialiniam, sekuliarumo sampratos aspektui. Sekuliarumą bus siūloma suvokti, viena vertus, kaip modernų sekuliarizacijos procesą, prasidėjusį Vakaruose XVII–XVIII a. ir tebesitęsiantį iki šiol, o kita vertus, kaip buvimo pasaulyje būdą, struktūriškai susijusį su kitu – sakraliu – buvimo būdu. Čia paminėtinas Mircea Eliade's išskirtas pasaulietiškumo ir šventybės santykis, šiuolaikiniame pasaulyje pasireiškiantis ir kaip ambivalentiška sekuliari-sakrali erdvė (Richard Kearney). Pirmuoju atveju sekuliarumas, arba tiksliau – sekuliarizacija, pasirodo kaip istorinis fenomenas, antruoju – kaip patirties struktūravimo ir buvimo pasaulyje būdas.

Palyginimui seminare pasitelkiama sociologo Jose Casanovos perskyra tarp sekuliarumo, sekuliarizacijos ir sekuliarizmo. Anot šio autoriaus, reikia skirti: 1) sekuliarumą kaip epistemologinę kategoriją, kuria siekiama sugriebti sritį ar tikrovę, besiskiriančią nuo sakralumo arba religiškumo; 2) sekuliarizaciją kaip modernų istorinį procesą nusakančią sąvoką; 3) sekuliarizmą kaip pasaulėžiūrą, kuri gali būti įtvirtinta politiniuose projektuose, bet gali ir glūdėti kaip nerefleksyvi ir savaimė suprantama nuostata tikrovės atžvilgiu (žr. José Casanova, „The Secular, Secularizations, Sekularisms“, in *Rethinking Secularism*. Eds. Craig Calhoun, Mark Juergensmeyer, Jonathan VanAntwerpen. New York: Oxford, 2011, p. 54–55).

Seminare bus siekiama parodyti, kad sekuliarizacijos, kaip religijos vaidmens menkėjimo visuomenėje ar visuomenės abejingumo ir priešiško religijai samprata yra nepakankama. Vietoje to bus atkreiptas dėmesys į tai, ką Charles'as Tayloras pasiūlo kaip sekuliarizacijos apibrėžtis: pasikeitusį visuomenės gyvenimo erdvėlaikį, horizontalumo principu grindžiamą visuomenės struktūrą, atveriančią naujas religiškumo formas, kurias privalu apmąstyti.

Klausimai:

1. Kodėl svarbu skirti sekuliarumo sampratos aspektus? Ką duoda ši komplikuota sekuliarimo apibrėžtis?

2. Ar ir kaip šie sekuliarumo sampratos aspektai leidžia svarstyti krikščioniškosios etikos klausimą?

Pagrindinė literatūra:

1. Šerpytė (sud.). *Sekuliarizacija ir dabarties kultūra*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 25–36, 119–129.

Papildoma literatūra:

1. Eliade, Mircea. *Šventybė ir pasaulietiškumas*. Vilnius: Mintis, 1997, ypač p. 5–6.
2. Kearney, Richard. *Anatheism. Returning to God after God*. New York: Columbia University Press, 2010, p. 133–151.
3. Taylor, Charles. *A Secular Age*. Cambridge, Massachusetts and London, England: The Belknap Press of Harvard University Press, 2007.

2. Tema „Sekuliarizacija ir nauja religijos apibrėžtis: „religija be religijos““ (1 seminaras)

Seminaro planas:

Seminare bus svarstoma Jacques'o Derrida ir Johno D. Caputo įvesta „religijos be religijos“ samprata. Bus siekiama parodyti, kad „religija be religijos“ apibrėžia religijos galimybės sekularioje visuomenėje sąlygas, apimančias tiek religiškumo formų pasikeitimą, tiek šiuolaikinio sekuliarizuoto diskurso apie religiją pobūdį. Pažymėtina, kad šiuolaikinis religinis diskursas reiškia mąstymą, „pakartojantį“ religijos galimybę be religijos. Tokio religinio diskurso paradoksalumą sudaro tai, kad, nepaliekant sekularios kasdienybės plotmės, joje pačioje siekiama išryškinti prasmės paviršių ar perteklių, laiduojantį religinę prasmę. Šitaip suvoktas religinis diskursas religijos klausimą kelia iš filosofinės perspektyvos, tad nenuostabu, kad Derrida tokio pobūdžio religiniam diskursui priskiria Janą Patočką, Emmanuelį Leviną, Jeaną Lučą Marioną, Paulį Ricoeurą ir netgi Martiną Heideggerį, o iš dalies ir ankstesnių laikų filosofus – Immanuelį Kantą, Georgą Hegelį, Søreną Kierkegaard'ą. Taip pat galima pasakyti, kad toks religinis diskursas yra modernybės ir sekuliarumo išdava, jis yra istoriškas: jis pats yra laiko ženklas, o sykiu skelbia įsiklausymą į laiko ženklus.

Seminare minėtąjį prasmės paviršių bus siekiama aptikti pasitelkus Derrida etinių ir politinių sąvokų – atsakomybės, svetingumo, teisingumo – dekonstrukciją.

Žvelgiant iš šios perspektyvos pažymėtina (numatant tolesnį svarstymą), kad netgi Apšvietos idealus puoselėjanti pozicija, kurioje tradicinės religijos formos kritikuojamos iš autonomiško proto perspektyvos, socialinėje plotmėje pasitelkia religiją kaip proto pratęsimą, kompensuojantį sekuliaraus proto nepakankamumą (Immanuelis Kantas, Jürgenas Habermasas).

Klausimai:

1. Kaip suprantate „religiją be religijos“?
2. Kokia prasme Derrida aprašoma etinio pasirinkimo neišsprendžiamumo patirtis žymi vietą, kurioje „įvyksta tikėjimas“?
3. Kaip manote, kodėl Derrida teigia, kad absoliuti atsakomybė peržengia universalios moralės ribas?

Pagrindinė literatūra:

1. Šerpytytė (sud.). *Sekuliarizacija ir dabarties kultūra*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 129–136, 148–152.
2. Derrida, J. „Hospitality, Justice and Responsibility. A dialogue with Jacques Derrida“, in Richard Kearney & Mark Dooley (eds.), *Questioning Ethics: Contemporary Debates in Philosophy*. London and New York: Routledge, 1999, p. 65–82.

Papildoma literatūra:

1. Caputo, John D. *The Prayers and Tears of Jacques Derrida: Religion without Religion*. Bloomington: Indiana University Press, 1997.
2. Derrida, Jacques. *The Gift of Death and Literature in Secret*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
3. Kearney, Richard. *Anatheism. Returning to God after God*. New York: Columbia University Press, 2010, p. 3–16.

3. Tema „Immanuelio Kanto moralinės religijos projektas: etika ir tikėjimas“ (2 seminarai)

Seminarų planas:

Krikščioniškosios etikos kurse Immanuelio Kanto pozicija svarbi kaip savita etinio ir religinio diskursų santykio refleksija. Moralės ir religijos sritį liečiančius klausimus – Ką privalau daryti? Ko galiu tikėtis? – Kantas kelia užsibrėžęs tikslą pateikti sisteminių proto tyrimą. Vis dėlto nepaisant užduotos tyrimo perspektyvos, kurią liudija nuolat atsikartojanti išraiška „proto ribose“, Kanto filosofija suteikia galimybę apmąstyti moralės ir religijos santykį. Šio santykio pobūdį ir dinamiką išreiškia Kanto formuluotė: „moralė veda į religiją“. Analizuojant Kanto veikalų *Praktinio proto kritika* ir *Religija vien tik proto ribose* fragmentus bus mėginama pasiaiškinti, ką reiškia minėta formuluotė, viena vertus, išplečianti/peržengianti moralės ribas, kita vertus, žvelgianti į religiją iš moralės perspektyvos.

Kanto etika yra bandymas pagrįsti moralės autonomiją (kategorinis imperatyvas kaip grynojo praktinio proto pagrindinis dėsnis), tačiau sykiu su aukščiausiojo gėrio samprata, vedančia prie Dievo ir sielos nemirtingumo postulatų, yra suponuojamas moralės ir religijos ryšys. Todėl būtina svarstyti šio atsiradusio ryšio pobūdį: ar jis tėra nereflektuotas ligtolinės tradicijos perėmimas, ar išreiškia esminę moralės ir religijos sąsają.

Kanto religijos vien tik proto ribose svarstymas apibrėžia moralinę religijos esmę ir paskirtį. Apmąstydamas esamas religijas Kantas įveda palankumo įgijimo (kulto) ir moralinių, t. y. gero gyvenimo būdo, religijų perskyrą (*Religija vien tik proto ribose*, p. 71). Ši perskyra yra svarbi krikščioniškosios etikos kontekste, mat Kantas teigia, kad iš visų kada nors egzistavusių pripažintų religijų tik krikščionybė yra moralinė religija. Todėl bus mėginama išsiaiškinti, ką reiškia „moralinė religija“ kantiška prasme, o taip pat kokios yra religijos redukcijos į moralę pasekmės, t. y. ką reiškia Kanto teiginys, esą krikščioniškosios etikos principas yra ne teologinis. Bus analizuojamas kantiškosios blogio ir laisvės pagrindų refleksijos santykis su krikščioniškųjų autorių (Augustino) pozicija.

Klausimai:

1. Kokios yra Immanuelio Kanto etikos prielaidos?
2. Kaip suprantate aukščiausio gėrio sąvokos pasirodymą Kanto etikoje? Kodėl Kantas grįžta prie dorybės ir laimės ryšio paieškos? Kodėl jis nesitenkina pozicija, išliekančia etikos ribose? Kodėl, Kanto manymu, moralė veda į religiją? Ar tai tėra,

kaip teigia kai kurie Kanto biografai (žr. Putinaitė, p. 98), tarno Lampės nesupratingumo išprovokuotas Kanto praktinio proto kritikos pratęsimas?

3. Kaip suprantate Kanto mintį, jog krikščioniškosios etikos principas ne teologinis, o remiasi praktinio proto autonomija?
4. Kaip suprantate Kanto teiginį, kad žmoguje, jo laisvėje glūdi gerų arba blogų (priešingų moralės dėsniui) maksimumų pagrindas, kuris yra iki bet kurio patyrimo duoto laisvės taikymo?

Pagrindinė literatūra:

1. Kantas, Imanuelis. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987, p.75–83, 129–156.
2. Kantas, Immanuel. *Religija vien tik proto ribose*. Vilnius: Pradai, 2000, p. 19–100.

Papildoma literatūra:

1. Bacevičiūtė, Danutė. „Religija ir socialinė sekuliarizacijos prasmė“, in Šerpytė (sud.). *Sekuliarizacija ir dabarties kultūra*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2013, p. 119–156.
2. Green, Ronald. M. *Kierkegaard and Kant: The Hidden Debt*. Albany: State University of New York Press, 1992.
3. Putinaitė, Nerija. *Paskutiniai proto revoliucija*. Vilnius: Aidai, 2004.
4. Ricoeur, Paul. „Kaltumas, etika ir religija“, *Egzistencija ir Hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*. Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 119–125.

4. Tema „Jacques’o Derrida kantiškosios „moralinės religijos“ interpretacija“ (2 seminarai)

Seminarų planas:

Studijoje „Tikėjimas ir žinojimas: Du „religijos“ šaltiniai paprasto proto ribose“ Derrida aptaria Kanto pastangą mąstyti religiją „paprastojo proto ribose“ kaip savotišką *epochē* religijos atžvilgiu, jos nušaknijimą, atveriantį galimybę apie religiją kalbėti šiandien. Eidamas šiuo *epochē* keliu, Derrida nurodo su religijos sąvoka susijusius istoriškumo ir mesijiškumo momentus. Istoriskumas – tai ne tik religijos istorija, jos geneologijos, bet ir paties apreiškimo istoriskumas, brėžiantis supratimo ir interpretacijos horizontą. Mesijiškumas, tapatinamas su eschatologiniu momentu, sprogdinančiu ir užklausančiu bet kokį apibrėžtą istorinį horizontą, sietinas su tikėjimu anapus žinojimo.

Kantiškoji moralinė religija, valdanti veiksmus, jiems pajungianti ir nuo jų atskirianti žinojimą, yra mąstantis tikėjimas, esmiškai nepriklausantis nuo jokio istorinio apreiškimo. Vis dėlto paradoksaliai būtent su krikščionybe ir yra siejama misija išvaduoti „mąstantį tikėjimą“. Bus nagrinėjama, kaip ši istoriškumo ir mesijiškumo santykio aporija persmelkia Derrida kantiškosios pozicijos interpretaciją. Derrida ragina apmąstyti šios kantiškos tezės implikacijas ir padarinius. Anot jo, Kantas parodo, kad grynasis moralumas ir krikščionybė ir iš esmės, ir konceptualiai yra neatskitiami.

Bus mėginama Derrida išskirtus religijos sąvokoje glūdinčius istoriškumo ir mesijiškumo momentus pasitelkti kaip operacines sąvokas, leidžiančias artikuliuoti dvi krikščioniškosios etikos apmąstyme išryškėjusias kryptis: viena iš jų krikščioniškosios etikos galimybę sieja su istoriškumo patirtimi ir išgyvenimu, būtinybe įsiklausyti į „laiko ženklus“, kita – su besąlygiškumo, pranokstančio bet kokį istorinį horizontą, postulavimu.

Klausimai:

1. Kaip suprantate Derrida teiginį, kad „kategorinio imperatyvo besąlyginis universalumas yra evangeliškas“ ir kad „kreipdamasis į mus jis kalba krikščioniška šnekta – antraip jis tyli“?
2. Kaip suprantate Jacques’o Derrida, interpretuojančio Kanto filosofiją, mintį, “kad krikščionybė gali įvykdyti savo moralinę paskirtį, o moralė savo krikščionišką paskirtį tik tada, kai ji išgyvens čia, fenomeniškoje istorijoje, Dievo mirtį”?
3. Ką reiškia Dievo mirtis anapus Pasijos figūrų?
4. Kokį religijos ir moralės santykį numato Derrida pateikta Kanto „moralinės religijos“ interpretacija?

5. Ar Kanto etika gali būti laikoma krikščionišką etika? Kodėl?
6. Kaip modernybės ir sekuliarizacijos kontekstas sąlygoja krikščioniškos etikos sampratą?

Pagrindinė literatūra:

1. Derrida, Jacques. „Tikėjimas ir žinojimas: Du „religijos“ šaltiniai paprasto proto ribose“, *Religija*. Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 17–26.
2. Kantas, Immanuelis. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis, 1987, p.75-83, 129-156.
3. Kantas, Immanuel. *Religija vien tik proto ribose*. Vilnius: Pradai, 2000, p.19-28, 86-100.

Papildoma literatūra:

1. Derrida, Jacques. “The “Mystical Foundation of Authority””. *Deconstruction and the possibility of justice*. Ed. D. Cornell, M. Rosenfeld, D. G. Carlson. New York, London: Routledge, 1992, p. 3–67.
2. Vattimo, Gianni. *Tikėti, kad tiki*. Vilnius: Dialogo kultūros institutas, 2009.

5. Tema „Gianni Vattimo: sekuliarizacija ir etinė krikščionybės prasmė“ (1 seminaras)

Seminaro planas:

Gianni Vattimo sekuliarizacijos procesą įrašo į krikščionybės istoriją ir supranta ją kaip vidinį Vakarų religiško istorijos įvykį, o ne kaip kažką išorišką ar priešišką jai. Daugybę kartų jis pabrėžia, kad tokią sekuliarizacijos interpretaciją jis išvelgęs Maxo Weberio pasiūlytoje šiuolaikinio kapitalizmo kaip krikščionybės etinių principų įgyvendinimo interpretacijoje. Analizuojant Vattimo knygą *Tikėti, kad tiki* bus mėginama parodyti, kad sekuliarizaciją italų filosofas mato kaip pozityvų būdą, kuriuo visuomenė atsako į savo pačios religinės tradicijos šauksmą. Komplikuotas uždaro rato santykis tarp krikščioniškojo palikimo, silpnosios ontologijos ir ne-prievartos etikos liudija, kad Vattimo sekuliarizacijos interpretacijoje galima išvelgti netgi krikščioniškosios etikos projekto apmatų arba bent jau vertybines implikacijas: į silpnąjį mąstymą sugrįžantis krikščioniškasis palikimas suvokiamas kaip krikščioniškojo gailestingumo bei prievartos atsisakymo priesako paveldas, o iš silpnosios ontologijos kyla neprievartos etika.

Seminare bus tikrinama hipotezė, jog Vattimo santykis su krikščioniškąja tradicija leidžia cirkuliuoti abiemis struktūriniais krikščioniškosios etikos aspektams: tiek egzistenciniam budrumui, pasiryžusiam skaityti laiko ženklus, tiek „krikščioniškosioms“ vertybėms, formuojančioms interpretacinį horizontą, tačiau nesustingstančioms į dogminius principus.

Klausimai:

1. Kaip suprantate vatimiškąjį uždaro rato santykį tarp krikščioniškojo palikimo, silpnosios ontologijos ir neprievartos etikos?
2. Ar sekuliarizacija yra išgrynintas tikėjimas?
3. Ką reiškia moralės ir dogmų numitinimas?
4. Kaip Vattimo interpretuoja religijos sugrįžimą?

Pagrindinė literatūra:

1. Vattimo, Gianni. *Tikėti, kad tiki*. Vilnius: Dialogo kultūros institutas, 2009.

Papildoma literatūra:

1. Vattimo, Gianni. *After Christianity*. New York: Columbia University Press, 2002.

2. Rorty, Richard *An Ethics for Today: Finding Common Ground between Philosophy and Religion* (with the Introduction by Gianni Vattimo). New York: Columbia University Press.

IV. Etikos ir tikėjimo santykio konfigūracijos

1. Tema „Sørenas Kierkegaard’as: etikos ir tikėjimo įtampa“ (2 seminarai)

Seminarų planas:

Toliau gilinant etikos (moralės) ir tikėjimo santykio supratimą, seminare bus analizuojamas Sørenas Kierkegaard’o veikalas *Baimė ir drebėjimas*. Pirmiausia aptartinas netiesioginės komunikacijos būdas, kurį Kierkegaard’as pasitelkia norėdamas pasiekti, kad jo tekstas veiktų ne kaip informacijos perteikimo priemonė, o kaip savotiškas veidrodis, atgrežiantis skaitytoją į jį patį. Seminare bus svarstoma, ar ši Kierkegaard’o tekstinė strategija leidžia joje išvelgti neobjektinę krikščioniškosios etikos pusę – budrumo puoselėjimą. Kaip pavyzdys bus pasitelktas ST Antrosios Samuelio knygos fragmentas, kuriame pranašo Natano kreipimasis į karalių Dovydą taip pat patikimas netiesioginei komunikacijai (2 Sam 12). Teorinį šio svarstymo kontekstą papildys Rogerio Poole’o bandymas skirti ankstyvąją ir vėlyvąją Kierkegaard’o netiesioginės komunikacijos fazes. Ankstyvoji netiesioginės komunikacijos fazė pasireiškia įvairiomis tekstinėmis strategijomis, kurių tikslas – įtraukti skaitytoją, jį sugundyti ir suintriguoti tipografiniais ir retoriniais teksto vingiais, įtraukti į detektyvo darbą, kol galiausiai nebelika jokių instrukcijų, doktrinų ar objektyvių faktų, o tik suglumimo patirtis. Vėlyvąją – neplanuotą – netiesioginės komunikacijos fazę Poole’as sieja su pirmosios fazės prasmės žlugimu (*Korsaro* žurnale periodiškai spausdinamos Kleistrupo karikatūros, pašiepiančios Kierkegaard’ą, neleidžia Kierkegaard’o tekstui funkcionuoti kaip skaidriam veidrodžiui, kuriame skaitytojas atpažįsta save, bet priešingai – paties autoriaus kūną paverčia pašaipų objektu). Vėlyvajai netiesioginės komunikacijos fazei priskirtuose tekstuose Poole’as išvelgia tono rimtumą, nuoširdumą, peržengiantį paties tekstualumo užduotas sąlygas. Tai komunikacija, pasireiškianti egzistencine atsakomybe ir aistra, kuriai esminga tai, jog pats mokytojas egzistuoja tame, ko moko. Pažymėtina, kad *Požiūrio taške į mano autorinę veiklą* netiesioginę komunikaciją Kierkegaard’as pateikia kaip religinį sumanymą, savotišką sekuliarią kankinystę: „Jei blogis kyla iš minios, tai jos amžininkas religinis autorius vardan Dievo danguje turi žiūrėti, kad taptų jos persekiojimo objektu ir dėl to atsидurtų priešakinėje eilėje“ (p. 110).

Kita vertus, etikos ir tikėjimo įtampa *Baimėje ir drebėjime* pasiekia kraštutinį tašką pabrėžiant Abraomo aukos ir moralės normų susikirtimą: kas yra Abraomas – tikėjimo

riteris ar žmogžudys? Kierkegaard'o tekste galima išvelgti numanomą jo polemiką su kantiškąja etika ir hėgeliškąja dorove (*Sittlichkeit*), kurios priskiriamos visuotinybės (nelaikiškos arba, priešingai, istorinės) sričiai. Todėl bus siekiama parodyti santykį tarp to, ką Kierkegaard'as vadina etine ir religine gyvenimo kelio stadijomis.

Klausimai:

1. Kaip suprantate Kierkegaard'o netiesioginę komunikaciją? Kokie jos tikslai?
2. Ką reiškia „krikščionijoje tapti krikščioniu“? Kodėl Kierkegaard'as šią problemą nusako kaip refleksijos problemą?
3. Kaip suprantate etikos ir tikėjimo santykį Kierkegaard'o *Baimėje ir drebėjime*? Ką reiškia teleologinis etikos suspendavimas?
4. Kaip manote, kodėl nuodėmės klausimą Kierkegaard'as žymi kaip esminę etikos ir tikėjimo takoskyros vietą? Ką reiškia, kad nuodėmė yra ne pirmas, o „vėlesnis betarpiškumas“?

Pagrindinė literatūra:

1. Kierkegaard, Søren. *Baimė ir drebėjimas*. Vilnius: Aidai, 2002.
2. Kierkegaard, Søren. *Požiūrio taškas į mano autorinę veiklą*. Vilnius: Baltos lankos, 2006.

Papildoma literatūra:

1. Green, Ronald. M. *Kierkegaard and Kant: The Hidden Debt*. Albany: State University of New York Press, 1992.
2. Kierkegaard, Søren. *Works of Love*. Princeton: Princeton University Press, 1995.
3. Poole, Roger. *Kierkegaard: The Indirect Communication* (Charlottesville and London: University of Virginia Press, 1993).
4. Sodeika, Tomas. *Filosofija ir tekstas*. Kaunas: Technologija, 2010, p. 108–161.

2. Tema „Fenomenologinė aukojimo analizė“ (1 seminaras)

Seminaro planas:

Seminare analizuojamas prancūzų fenomenologo Jeano-Luco Mariono testkas, skirtas fenomenologinei aukojimo sampratai. Bus siekiama apsvarstyti aukojimo aporetiskumą, neleidžiantį sutapatinti šio fenomeno su sunaikinimo ar mainų fenomenais. Taip pat bus klausiama, ar pamatuotai Marionas aukojimo fenomeną įtraukia į dovanojimo fenomeno lauką ir teigia, kad būtent aukojimas leidžia pasirodyti dovanai kaip ateinančiai iš kitur, t. y. pasirodyti davėjo gestui, priėmėjo laikysenai ir svarbiausia – dovanojimo procesui (buvimui dovanotu).

Klausimai:

1. Kaip etikos ir tikėjimo santykio klausimą transformuoja Mariono fenomenologinė aukojimo samprata?
2. Kaip vertinate Mariono pastangą išspręsti aukojimo aporiją per dovanojimo aporiją? Kaip šioje analizėje išryškėja neobjektyvus krikščioniškosios etikos aspektas?

Pagrindinė literatūra:

1. Marion, Jean-Luc. „Sketch of a Phenomenological Concept of Sacrifice“, in Marion, The Reason of the Gift. Charlottesville and London: University of Virginia Press, 2011, p. 69–90.

Papildoma literatūra:

1. Marion, Jean-Luc. *Being Given: Toward a Phenomenology of Givenness*. Stanford University Press, 2002.
2. Marion, Jean-Luc. „The Saturated Phenomenon“, in Dominique Janicaud ... [et al.] *Phenomenology and the „Theological Turn“*. The French Debate. New York: Fordham University Press, 1992.

3. Tema „Paulis Ricoeuras: blogio problema etiniame ir religiniame diskurse“ (3 seminarai)

Seminarų planas:

Seminaruose bus skaitomi du Ricoeuro straipsniai „Simbolių hermeneutika ir filosofinė refleksija“ bei „Kaltumas, etika ir religija“. Ricoeuro blogio simbolikos tyrimas pasitelkiamas kaip galimybė pradėti nuo jau esančios blogio prasmės, artikuliuotos archaiškiausiuose elementariuose simboliuose (sutepties, nukrypimo, naštos, sunkumo simbolika) dar iki mitinių simbolių susiformavimo. Simbolyje matome patį prasmės judėjimą, mat tiesioginė prasmė analogijos būdu nurodo į antrinę, duotą pirmosios dėka. Bus nagrinėjama, kaip šis prasmės judėjimas, sujungiantis kvaz-fizinę ir kvazi-moralinę plotmes, pasitarnauja blogio problemos apmąstymui.

Simbolių fenomenologija leidžia visu pločiu ir gyliu aptikti blogio patirties lauką, todėl bus svarstoma, kodėl Ricoeuras neapsiriboja elementarių simbolių, kuriais išreiškiamas patirtas, iškęstas ar padarytas blogis, fenomenologija, bet imasi simbolių hermeneutikos. Čia reikia aptarti lyginamąją simbolių analize užsiimančiojo tyrinėtojo ir hermeneuto, „gyvenančio aptariamoms prasmės auroje“, pozicijas. Sykiu bus svarstoma, kodėl hermeneutika Ricoeuro yra interpretuojama kaip vienas būdų, kuriuo „modernybė“ įveikia savyje tai, dėl ko ji užmiršo šventybę.

Taip plačiai aprašius blogio patirties lauką bus galima nustatyti, kaip ir kiek jį artikuliuoja etinis ir religinis diskursai, o sykiu dar kartą užklausti apie šių diskursų santykį. Etinė blogio vizija (atstovaujama Augustino (iki ginčo su Pelagijumi) ir Kanto) Ricoeuro pristatoma kaip „numitinanti“ blogio simboliką ir interpretuojanti blogį kaip laisvės išdavą, t. y. blogį kaip pasirenkamą blogį. Bus analizuojama, kodėl šiai grynai etinei pozicijai nepavyksta aprašyti blogio pagrindų, kodėl Ricoeuras teigia, kad aiškumas čia pasiekiamas gelmės netekimo sąskaita. Sykiu bus svarstoma ir Ricoeuro pateikta alternatyva etiniam diskursui – matyti blogį kaip būties nuotyki, būties istorijos dalį (Spinozos, Hegelio filosofija). Vis dėlto pastaroji alternatyva, įgavusi teodicėjos pavidalą Ricoeuro įvardijama kaip nesąžininga, t. y. matydama blogį kaip būties istorijos dalį ir skelbdama jo pabaigą ji triumfuoja įveikusi ne realų blogį, o jo estetinį fantomą. Bus svarstoma, ką reiškia Ricoeuro siūlymas remtis ne būties logika, o prasminga istorija ir kodėl būtent su pastarąja jis sieja savastingai religinį diskursą apie blogį.

Klausimai:

1. Kaip Paulio Ricoeuro simbolių hermeneutika pasitarnauja blogio problemos formulavimui?
2. Kaip suprantate Ricoeuro mintį, kad mitai jau yra spontaniška elementarių simbolių hermeneutika?
3. Kaip blogio problemos kontekste Ricoeuras argumentuoja perėjimą nuo fenomenologijos prie hermeneutikos ir refleksyviojo mąstymo?
4. Kaip manote, koku būdu Ricoeuro pozicija leidžia artikuliuoti krikščioniškosios etikos galimybės klausimą?
5. Kaip Paulis Ricoeuras apibrėžia etinio ir religinio diskursų ribą?
6. Kuo etiniame ir religiniame diskurse skiriasi laisvės samprata? Ką reiškia „laisvės nelaisvė“? Ką reiškia „laisvę mąstyti pažymėtą vilties ženklu“?

Pagrindinė literatūra:

1. Ricoeur, Paul. „Kaltumas, etika ir religija“, *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*. Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 111–132.
2. Ricoeur, Paul. „Simbolių hermeneutika ir filosofinė refleksija“, *Egzistencija ir hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*. Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. 32–70.

Papildoma literatūra:

1. Sodeika, Tomas. „...simbolis vien“?, *Naujasis židinys* Nr. 4, 1992, p. 36–43.
2. Sverdiolas, Arūnas. „Paulio Ricoeuro užuolankos“, Ricoeur, P. *Egzistencija ir Hermeneutika. Interpretacijų konfliktas*. Vilnius: Baltos lankos, 2001, p. xxi–lxxxix.

4. Tema „Emmanuelis Levinas: etinio ir religinio santykio sutapatinimas“ (2 seminarai)

Seminarų planas:

Seminaruose bus analizuojamas Levino straipsnis „Bergždžia kančia“ ir mėginama parodyti, kaip kančios fenomeno apmąstymas leidžia transformuoti etinį ir religinį diskursus. Pradžioje bus klausiama, kodėl reikalinga kančios „fenomenologija“ ir kaip ji lemia tolesnį svarstymą, kodėl ji išveda į etinę socialinio santykio problematiką. Apmąstant Levino straipsnio struktūrą bus svarstoma, kodėl „fenomenologinė“ analizė papildoma „istorine“ dalimi, kurioje aptariama teodicėja ir jos pabaiga XX amžiuje.

Analizuojant kančios blogumą pateisinančius diskursus (biologinį, socialinį, politinį, pedagoginį) bus parodoma, kaip juose suponuojama teodicėja, o sykiu kelimas klausimas, kodėl skelbiama, kad šis visuose kančios pateisinimuose suponuojamas diskursas baigiasi, nebegalioja XX a. kančios žiaurumų atžvilgiu? Kodėl Nietzsche's Dievo mirties skelbimas dabar įgyja kvazi-empirinio fakto reikšmę? Bus analizuojamas šis Levino mėginimas apmąstyti „laiko ženklus“.

Anot Levino, XX a. žiaurumai reikalauja sudėtingesio negu kada nors buvo tikėjimo, paremto ne teodicėja, o kančia dėl kito kančios. Bus analizuojama, kaip šiame neindiferentiškume kitam, atsakomybėje, tarpžmogiškume, ankstesniame už šios atsakomybės abipusiškumą Levinas įžvelgia religinio ir etinio diskursų sutapimą.

Klausimai:

1. Kodėl E. Levinui svarbus bergždžios kančios fenomenas, kodėl kančia vadinama „bergždžia“?
2. Kaip suprantate Levino teigimą, kad kančia yra „nepaisant-sąmonės“, t. y. ji nepriimama ir yra pats šis „nepriimamumas“?
3. Kaip suprantate Levino mintį, kad dėl gryno kentėjimo, kuris pats savaime beprasmis ir pasmerktas sau pačiam be išėities, anapusybe įgyja pavidalą tarpžmogiškume?
4. Kaip Levinas nusako skirtumą tarp kančios kitame ir kančios manyje? Ar tokio skirtumo esama?
5. Kaip Levinas nusako religingumo ir moralumo prasmę po teodicėjos pabaigos?

Pagrindinė literatūra:

1. Levinas, Emmanuel. „Useless suffering”, *The provocation of Levinas*, ed. Robert Bernasconi, David Wood. London and New York: Routledge, 1988, p. 156–167.

Papildoma literatūra:

1. Caruana, John. “Not Ethics, not Ethics alone, but the Holy”. Levinas on Ethics and Holiness”, in *Journal of Religious Ethics*, 2006, p. 561–583.
2. Levinas, Emmanuel. *Etika ir begalybė*. Vilnius: Baltos lankos, 1992.
3. Levinas, Emmanuel. „Transcendencija ir blogis“, Levinas, E. *Apie Dievą, ateinantį į mąstymą*. Vilnius, Aidai, 2001, p. 267–286.